

Специфика на Добруджанския музикален фолклор

Пелагия Векилова, Светла Минкова

A Training Model of a Microprogramming Unit for Operation Control: Subject of this scientific message is introduction about traditions, culture of Bulgarian people and acquaintance with the great wealth and diversity of Bulgarian folklore as a spiritual manifestation of his work, life and lifestyle. Examines the specifics of Dobrudja folk music and its diversity.

Key words: *folklore mode, metro rhythemics, musical dialects, melody.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Ценностите на народното изкуство, носени в съзнанието и бита на българина, представяват духовното богатство на България. Народното изкуство е неизчерпаем извор и основа за формиране на национално съзнание, нравствени добродетели и култура. От ранна възраст децата трябва да възприемат оригинални музикални образци от българската народна музика - вокална и инструментална, чрез която да усетят нейния специфичен музикален език - лад, метроритмика и т.н., характерен за различните фолклорни области на страната, разкриващи някои общи и диалектни особености на българския фолклор.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Народната музика на отделните етнически групи пази особеностите на песните, инструменталните мелодии, хората и обичаите на техните предци. Съжителството и взаимното влияние на различните музикални диалекти, присъщи на отделните етнически групи, довеждат добруджанския музикален фолклор до развитие и обогатяване, поради което той се обособява с някои свои характерни черти като отделен фолклорно-музикален диалект.

Между 1928 и 1930 г. музикалните фолклористи от отдела за народна музика при Народния етнографски музей в София през време на своите пътувания за събиране на народни песни попадат и на информатори - преселници от Добруджа. В народнопесенния архив постъпват песни от много села включително и от Силистренско, (сб. "Народни песни от Североизточна България", т.1, 1962 г.)

От 1941 г. насам се изследва и духовната култура на Южна Добруджа, включително и музикалното и танцово народно творчество.

През 1954 г. Отделението за изобразителни изкуства, музика и архитектура при БАН осъществява научна експедиция в Добруджа. Музиковедите - фолклористи са отразили това в студиите "Днешното състояние на народната песен и танцовия фолклор в Добруджа" от Райна Кацарова и "Народни музикални инструменти в Добруджа" от Иван Качулев [10].

Събирането на добруджанския музикален фолклор е осъществено от сътрудниците на фолклорната секция при Института за музикознание - БАН. Документиран със записването на стотици народни песни и инструментални мелодии е съборът-надпяване в Тервел през 1960 г.

Народните песни в Добруджа са на хоро и на седянка, на сватба и на нива, коледарски, лазарски и на буенец и на трапеза. Тези песни в миналото са били потребност за лична артистична изява, домашна атмосфера, обществена необходимост за хоро, сватба, сбор и на семейна празнична трапеза.

Между записаните в Добруджа песни се забелязват и такива от тракийския репертоар: коледарски, лазарски, хороводни, седенкарски, сватбени и други обичайни песни, на трапеза, детски игри и залъгалки, кукерски вокални и инструментални мелодии.

Обичайните песни в Добруджа са коледарски и лазарски. Техните мелодии не показват съществени отклонения. Народната песен търпи индивидуални вариационни изменения, близки помежду си. Голям текст може да бъде съкратен, с повече или по-малко стихове, но при мелодията всяка мелодийна редица трябва да покрива един стихов ред или част от него с определен брой срички. Певецът при няколкократно изпяване на една и съща песен, може да съчетае различно стиховете в рамките на мелодия, определена мелодично, метроритмично и структурно. По-различно е, когато една песен има различни мелодични или структурни варианти. Това зависи от нееднакия размер на стиха, от различните начини на групиране на стиховете редове или техните подразделения: колена, полустушия и др. [10].

Добруджанските коледарски песни са близки с тези от Североизточна България и Тракия. Това е от демографската обстановка в цялата източна половина на страната. И в Добруджа коледарският жанр е запазил специфичните си стилови черти по отношение на поетичното съдържание, а също и на музикалното: известни поетични мотиви, стихов размер, метроритмика, мелодика, ладови основи, припеви.

И лазарските песни в Добруджа носят отличителните белези на песните от Източна България. В съдържанието им преобладават емоционалните мотиви, които засягат сърдечните чувства и отношения между младите хора, но няма следа от религиозен или митологичен елемент.

Песните на Буенец или на Лазар са различни от лазарските. Буенецът или Лазарът е пролетен обичай, който е независим от лазаруването [10]. Буенец се прави в неделя и празничен ден през великите пости на някоя полянка в махалата или извън селото. Тази пролетна забава на открито се изразява с групови разходки с ходене в такт и игри, подобни на хоро, в ръченичен ритъм, като се правят две спокойни стъпки в един такт и "на бягане" - известният лъкатушен буенец с бързи стъпки, наричан още "Кривулец", с мелодии в размер 2/4 в бързо темпо.

Сватбените песни в Добруджа са вече позабравени. Гайдата или различни по състав инструментални групи изместват песента. Добруджанският материал дава примери за преминаването на песен от една функция към друга.

В цяла Добруджа, както и в Тракия и Североизточна България, сватбените мелодии са едни и същи. Жътварските песни в Добруджа са малко, но с отличителни интонации. Те са предимно бавни с продължително задържани тонове.

В Добруджа се пеят и седенкарски песни. Има песни за наклаждане и разтуряне на седянката. А през време на лятна и зимна седянка, се пеят песни с широк тематичен обхват: исторически, героични и битово-новелистични сюжети, редом с лирични мотиви, както и закачливи припевки (в повечето случаи тези припевки са оформени песни). Мелодиите на седенкарските песни носят епичен или лиричен характер, различни са по ритъм и метрични форми.

Заедно със седенкарските песни навлизат и песни със злободневно съдържание, със сантиментални истории, произшествия и др.

Рядко вече може да се наблюдава в живота на добруджанци хорото на песен. Най-вече на съборите виждаме селски хора на песен, и то изпълнени от възрастни игрохорци. По-младите се включват в самодейните танцови колективи.

Хороводните песни са изместени от инструменталния съпровод на хорото. Но песните на хоро се помнят още - пеят ги по седенки и на копан. Добруджанските хороводни песни не се отличават със сложни метроритмични форми и развити мелодии. Хората в Добруджа, се играят по-често на мелодии в двувременен метрум. Ръченикът, Пайдушката, както и хората, чиито мелодии са в размер 2/4 - Ръката, Сборенката, различни прави, тежки и стари добруджански хора, се играят със съпровод на гайда, кавал, гъдулка с или без тъпан и различни инструментални групи от народни или съвременни инструменти.

Добруджанските хороводни песни по отношение на форма, метроритмична структура и мелодично изграждане, не се различават от тези в Източна България

[10]. Формата им е обичайно двуредична с по 4 или 5 такта всяка мелодийна редица при осмосричен или десетосричен стихов размер и триредична при песни с петосрични и шестосрични стихове, при което третата редица обикновено е повторение на втората. Мелодичната им линия се оформя предимно от секундови ходове, прекъсвани на места от терцови и квартови, по-рядко от по-големи скокове.

Песните на трапеза в Добруджа се наричат “на маса”, “на софра” или “на моабет” и “на собат”. Пеят се на угощение, сватба, на гости, на сбор. Интересът към трапезните песни се дължи на поетичното им съдържание - те са исторически, юнашки, хайдушки и битово-новелистични (бавни и орнаментирани).

Значително място в живота на добруджанци заема и инструменталната народна музика. Най-разпространените народни музикални инструменти в Добруджа са кавалът, гъдулка и гайдата. Кавали се използват в източните райони на областта най-вече, а гъдулки в крайдунавските селища (с. Попина, Силистренско).

Гайдата е нужна навсякъде при шумни семейни и общоселски празници. Много разпространен е и дудукът, наричан още с румънското название доп-свирка. Друг познат инструмент в Добруджа е ръчната хармоника - това е руският баян, донесен тук от завърналите се в Южна Русия и Бесарабия тракийци, а днес се замества с акордеон.

Използват се и музикалните инструменти цигулка, кларнет, флигорна и други медни духови инструменти [10].

Може да се обобщи, че добруджанските народни песни са изключително еднотонни. Мелодиите им се изграждат предимно от постоянни ходове (прекъсвани от терцови или квартов скок). Често започват от тониката или подтоничния тон, образуват вълнообразна мелодична линия. Някои песни имат за начало възходящ квартов или квинтов скок, като достигат до най-високия тон, след което мелодията се задържа по-продължително на четвърта и трета степен, преди да завърши на основния тон. Това задържане на мелодията във високия регистър е при мелодии, които започват от високите тонове на звукореда.

В Добруджа са характерни песни с малък тонов обем - около квинта, рядко достига до октава. И при по-широк амбитус основното мелодично движение се развива в рамките на квинта с временни отклонения до секста и септима тонове, които имат повече орнаментален характер. Характерно е и честото слизване на мелодията до подтоничния тон, който се явява като предцезурен. За бавните добруджански песни са характерни продължително задържаните тонове и богатата орнаментика.

Преобладават мелодии в двувременен метрум в хороводни, на Буенец, лазарски и други песни. Срещат се и неравноделни размери, по-често в инструменталната музика. В ръченичен ритъм са различните ръченици, хората “Бръсни цървул”, или “Полеканка”, “Заруй боб”, “Кукленската”, както и прочутият “Добруджански ръченик”. В 7/16 са и някои от мелодиите на Буенеца с кротки стъпки [10].

Пайдушкият ритъм, както и този на Дайчовото хоро (познато под името “Изхвърли кондак”) са по-малко разпространени. Тук е познато и “Елениното хоро” на мелодии в размер 7/8, “Трънката” или “Черкеската” е игра, чиято мелодия се нотира в размер 13/16 подобно на западнобългарската “Цоне, мило чедо”.

Основната форма на народните песни в Добруджа е двуредичната мелодия, която се прилага в хороводни, лазарски, на Буенец, коледарски, жътварски, сватбени и седенкарски песни. Някои от двуредичните мелодии се развиват в триредични, като често втората редица се повтаря.

По-рядко се среща четириредичната форма. При речитативни мелодии строфите не винаги са еднакви. Мелодийните редици се комбинират свободно в зависимост от творческото умение на изпълнителя.

Хороводните инструментални мелодии често водят началото си от песни и се изграждат от многократно повторение на познатата мелодия. Инструменталните свирни имат в основата си два или повече мелодийни мотива, които редувайки се, повтарят много пъти. Често се забелязва свобода при редуването на съставните мелодии и вариране при повторението им.

Добруджанският музикален фолклор е добре съхранен и до днес с много от неговите разнообразни видове и форми. Прави впечатление и устойчивостта му срещу чуждо влияние. Даже и дългогодишното съжителство с румънците не се е отразило върху неговата национална самобитност.

“Добруджанският музикален фолклор със своите оригинални и разнообразни прояви е благодарен обект за научно изследване и непресъхващ извор за творческо пресъздаване.” [10].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Българският народ в трудния си път на съществуване и развитие е създал високо художествено, самобитно народно музикално творчество. По същина славянско, то носи и специфичните особености на мястото, където българите живеят, на вливане културата на старинни племена, свързали в миналото съдбата си със славяните. Народната песен и инструменталната мелодия са поддържали буден българския дух и в годините на робството, звучали са по полята по време на тежък труд, по мегданите на народните празници и игри, в семейството. Днес народното музикално творчество живее в оригиналния си вид или в преработка, но винаги българско.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Букурещлиев, Михаил. Сборник народни песни от Добруджа. ДИ “Музика” София, 1988.

[2] Джуджев, Стоян. Българска народна музика. I том. Издателство “Музика”. София, 1980.

[3] Джуджев, Стоян. Музикографски есета и студии. Държавно издателство “Музика”. София, 1977.

[4] Добруджа. Царска придворна печатница. София, 1918;

[5] Енциклопедия на българската музикална култура. Издателство на БАН. София, 1967.

[6] Кауфман, Николай. Българска народна музика. София, 1977

[7] Комплексна научна Добруджанска експедиция през 1954 година. Издание на БАН. София, 1956.

[8] Крумов, Петър. Сборник народни песни от Добруджа. Рекламно-издателска къща “Пони”. София, 2001.

[9] Лондев, П. Музикално фолклорни области, (ръкопис).

[10] Стоин, Елена. Музикално фолклорни диалекти. София, 1981.

За контакти:

Доц. д-р Пелагия Векилова, Катедра „Музика”, Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий”, тел.: 082-850 998
Светла Минкова, swetla@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.